

UOT: 821.512.162(091)

Kamil Adışirinov*

XX ƏSRİN 80-90-CI İLLƏRİNDƏ ŞƏKİ ƏDƏBİ MÜHİTİNDƏ İCTİMAİ-SİYASİ LİRİKADA VƏTƏNPƏRVƏRLİK VƏ QARABAĞ MÖVZUSU

Xülasə

Məqalədə "Səbuhi" ədəbi məclisinin sıralarında yazıb-yaradan şairlərin ictimai-siyasi məzmunlu şeirlərindən söhbət açılır. Tədqiqatçı XX əsrin 80-90-cı illərində gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsində mühüm rol oynayan müxtəlif janrlı və məzmunlu poeziya nümunələrini təhlilə cəlb edir. Vətənpərvərlik və Qarabağ mövzusu Şəki ədəbi mühitində yazıb-yaratmış Nurpaşa Hümmətovun, Mayis Səlimin, Yaqub Mahirin və Məmmədiyyə Süleymanlının yaradıcılıq nümunələri əsasında diqqətə çatdırılır. Təhlil olunan bədii nümunələr ideya-siyasi məzmunundan əlavə müəlliflərin sənətkarlıq qüdrəti baxımından da dəyərləndirilir.

Açar sözlər: ictimai-siyasi lirika, şeir, Qarabağ mövzusu, ədəbi mühit, vətənpərvərlik mövzusu, qoşma

Giriş. Məlumdur ki, istər elmi, istərsə də bədii yaradıcılığın əsas mövzusu yüksək vətəndaşlıq mövqeyindən yanaşılan vətən mövzusunun keçir. XX əsrin 80-ci illərindən etibarən xalqımızın apardığı milli azadlıq mübarizəsi ilə bağlı ədəbiyyatın aparıcı mövzusu olan vətənpərvərlik ön plana çəkildi. Xalqın azadlıq meylləri, qanlı 20 Yanvar faciəsi, Qarabağ müharibəsi və s. ictimai-siyasi hadisələr poeziyanın və nəsrin əsas mövzusunə çevrildi. Şəki ədəbi mühitində yazıb-yaradan sənətkarlar da milli poeziyamızı qeyd olunan mövzularla zənginləşdirdilər. Yaqub Mahirin, Nurpaşa Hümmətovun, Qurtuluş Süleymanlının, Mayis Səlimin və başqalarının yaradıcılığında bu mövzuya geniş yer verildi.

Poeziyamızda böyük Əliağa Vahid yadigarı Yaqub Mahirin qələmində ictimai-siyasi notlar kəskin bədii kəsəri ilə fərqləndi. Xüsusilə, 80-ci illərin ikinci yarısından sonra cəmiyyətdə gedən proseslər, köhnə quruluşun dağılması, respublikamızın müstəqillik əldə etməsi, torpaqlarımıza erməni təcavüzü ədəbiyyatımızın ümumi mövzusu fonunda Yaqub Mahirin də yaradıcılığında geniş poetik dillə qələmə alındı. Şairin 90-cı illərdə yazmış olduğu qoşmalarda vətənpərvərlik mövzusu üstünlük təşkil

etdi. "İstərəm" [1] adlı qoşmasında şair nəinki qələmi ilə, hətta qoca yaşında lazımsa silah götürüb düşmənlə döyüşə girmək istədiyini bildirərək yazır:

*Bu qoca çağında silah götürüb,
Düşmənlə döyüşə girmək istərəm,
Yurdumdan yadları qovlamaq üçün,
Sinəmi nər kimi gərmək istərəm [1, s.24].*

Bütün poetik nümunələrində vətəninə azad, şən görmək istəyən şair inanır ki, istəmədiyimiz halda mənfur qonşularımız tərəfindən cəlb olunduğumuz müharibə sülhlə qurtaracaq, Qarabağda əmin-amanlıq bərpa olunacaqdır. Sülhün bərqərar olmasını milyonlarla həmvətəni kimi, səbirsizliklə gözləyən şair "Bir gün" adlı gəraylısında yazır:

*Sülh bərqərar olacaqdır,
Qurtaracaq dava bir gün,
Qara bulud çəkiləcək,
Açılacaq hava bir gün.*

*Bijiləcək ağ sünbüllər,
İy salacaq bağda güllər,*

* ADPU-nun Şəki filialı. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. E-mail: Kamil.adisirinov@mail.ru

*Qarabağda şən bülbüllər,
Quracaqdı yuva bir gün.*

*Toy olacaq yüz- yüz gəncə,
Məhv olacaq hər işgəncə,
Sevinəcək Bakı, Gəncə,
Şəki, Şirvan, Quba bir gün [1, s.27].*

1988-ci ildən başlayaraq xalqın öz milli azadlıq və müstəqillik uğrunda mübarizəsi, nəhayət, milli müstəqillik əldə etməsi milyonlar kimi, şairi də sevindirir. Xalq ayılır, açıq və fəal mübarizəyə qoşulur, öz zəhlərini rədd edir. Belə bir hal bilirik ki, öz vəzifə kürsülərindən əl çəkmək istəməyən manqurt rəhbərlərin həyəcanına səbəb olur, onlar öz azadlığı uğrunda xalq kütlələrinin bu coşğun mübarizəsi üzündən ağır həyəcan keçirirlər. Şairin bu cür qeyrətsiz millət nümayəndələrinə qarşı qəzəbi "Bizimidir", "Görəydim" kimi şeirlərində öz ifadəsini tapmışdır. Həmçinin 20 Yanvar şəhidlərinin qanı hesabına əldə etdiyimiz müstəqilliyimiz şairi sevindirir də, ilk illərdə dövlət qurumlarında olan dərəcəlik, əhalinin onsuz da ağır olan vəziyyətinin ağırlaşması, millətin gələcək taleyi şairi düşündürür və respublikanı pərakəndə inkişafına görə bələdçisiz karvana bənzədirək özünün fəlsəfi anamlı "Nəhayətsiz karvan yolu" [1] adlı şeirində məyusluqla yazır:

*Eh! Bu karvan hara gedir, görəsən?
Deyəsən, naşdır, bu yolda, naşi.
Yüklü dəvələri lap əldən salıb,
Hayana yol alıb o karvanbaşı? [1, s.35]*

Bütün vətənsəvər şairlərimiz kimi, 80-ci illərdə ictimai-siyasi problem olan "bütöv vətən" arzusu N.Hümmətovun yaradıcılığında da öz əksini tapmışdır. Bu baxımdan şairin "Sual" şeiri diqqəti cəlb edir. Şair şeirdə ayrılıq həsrətini oxucusu ilə aşağıdakı kimi bölüşür:

*Bir ananın balasıyq,
Nə vaxtdək hicr oduna,
Yana-yana qalasıyq?
Sən o tayda, mən bu tayda.*

*Ayrı düşdük neçin, nədən?
Dilə gəlib xəbər alır,
Nizami də Xaqanidən.
Sən o tayda, mən bu tayda [2, s.124].*

Tədqiq olunan dövrün istedadlı qələm sahiblərindən olan **Qurtuluş Süleymanlının** poeziyasında sələflərinin və müasirlərinin yaradıcılığında olduğu kimi, Vətən sevgisi, onun bütövlüyü, bölünməzliyi, vətən xainlərinin lənətlənməsi mühüm yer tutur. Düşməni tapdağında inləyən Qarabağ ah-naləsi, arçqın taleyi onun ictimai məzmunlu lirikasının özülünü təşkil edir. Şair:

*Babalar məskəni, millətin bağı,
Könlümün zirvəsi, qeyrat bayrağı,
Ana qucağıdır, ata torpağı,
Qəlbimdə heykəli olan Vətəndi [3, s.5]*

yazaraq Vətəni tərənnümə başlayır. Şair bir bəndini nümunə kimi gətirdiyimiz "Vətəndi" adlı şeirində doğma vətənin qara bir daşını da ləl-cəvahiratdan, zərdən üstün tutaraq yazır:

*Qara bir daşı da min zər kimidir,
Ölməz Koroglyuya bənzər kimidir,
Gözləri sədəfli Xəzər kimidir,
Eşqi ürəyimə dolan Vətəndi [3, s.5].*

Gözəl Qarabağ dərdi şairin kədərinin özülünə çevrilir:

*Qeyrətsiz var yığır gəlhagəlinə,
Çörəyə möhtacdır qız da, gəlin də,
Gözəl Qarabağım düşməni əlində,
Himnim, sərhədlərim, bayrağım yanır [4, s.33].*

Şair Qarabağın düşməni tapdağından azad olunması üçün böyük arzularla yaşayır, vətəndaşları, vətənpərvər oğulları bu yolda mübarizəyə çağırır:

*Talanır torpağım, yanır daşım da,
Quruyub gözümdə qanlı yaşım da,
Qeyrat istəyirəm vətəndaşından,*

*Düşməni dağlamaq keçir könlümdən.
"Dəli bir ağlamaq keçir könlümdən"
[4, s.31].*

Yüksək vətənpərvərlik notları istedadlı şair **Mayis Səlimin** yaradıcılığında böyük coşğunluqla öz əksini tapmışdır. M.Səlimin Vətəninə olan məhəbbəti onun ürəyinin dərinliklərindən gələn bir sevgi kimi özünü göstərir və misralarında əbədiləşir. Əbəs deyildir ki, şair ilk kitabı olan "Mən hardan biləydim" in [5] birinci bölməsini "Sənsiz gülməyəm, Vətən!" adlandırır. Diqqətlə oxuyanda şairin ən gözəl təşbehləri, epitetləri, qabarıq mübaligəni vətən şeirlərində işlədiyini görürük.

Şair vətəndən ayrı düşməyi ən böyük dərd sayır. Vətənsiz insanın kədərinə ifadə edərək yazır:

*Səndən ayrı bir anı,
Gün nədi, il bilərəm.
Anasını itirmiş,
Quzu kimi mələrəm [6, s.80].*

M.Səlimin yaradıcılığında Vətən mövzusu mərhələli deyil, daimi xarakterdədir. Özü də Vətən məfhumunu şair bütöv halda götürərək yaradıcılığında Cənub mövzusunə da müəyyən yer vermişdir. Bu baxımdan şairin əsərləri sırasında "Təbriz bayatıları" adı altında üç xoyrat diqqətimizi cəlb edir. Xoyratları oxuduqca "zalım fələyin hökmü" ilə bir-birindən ayrı salınmış iki qardaşın xiffətini çəkən vətənpərvər bir şairin ürək döyüntülərini eşidirsən:

*Təbrizi,
Görəmədim Təbrizi,
Zalım fələyin hökmü,
Gör nə ayırdı bizi [5, s.18].*

*Deyib-gülsəm,
Ürəkdən qəmi silsəm,
O gün qurban kəsərəm,
Təbrizə gədə bilsəm [5, s.18].*

Şairin "Bamsı Beyrəyə" [6; 7] adlı şeirində mənfur qonşularımızı Yalincığa bənzədirək

Bamsı Beyrəyi onu öldürməməkdə günahlandırır:

*Yalincıq yaşadı, nəslə çoxaldı,
Nəvə-nəticəsi gör nə qədərdir!
Uca kürsülərdən səsi ucaldı,
Kimə söyləyəsən indi bu dərdir?*

*Hardandır bu qədər rəzalət, kələk,
Qurtula bilmirik şərdən, fitnədən,
Eh sənə nə deyim, a Bamsı Beyrək.
Niyə öldürmədin Yalincığı sən [6, s.55; 7, s.33].*

Şair torpaqlarımızın bir-birinin ardınca işğal olunmasında milli birliyin olmamasını "Oxuma, bülbül" şeirində belə ifadə etmişdir:

*Namusu, qeyrəti pula satanlar,
Axırda Şuşanı satdılar, Allah!
Vətəni kürsüdən ucuz tutanlar,
Sinəmdə bir ocaq çatdılar, Allah!
Alışıb dönmüşəm külə, oxuma,
Oxuma, bülbülüm, belə oxuma [8, s.28; 7, s.140].*

Mayis Səlimin ictimai lirikasını zamanın güzgüsü adlandırma bilirik. Şair dəhşətli 20 Yanvar faciəsini belə təsvir etmişdir:

*Dərd bizi qəfil haqladı,
Hər tərəf qara bağladı,
Yer də, göy də qan ağladı,
Qanlı Şənbə gecəsində.*

*Od oğluyduq, od olurduq,
Bu torpağa ad olurduq,
Biz təzədən doğulurdıq
Qanlı Şənbə gecəsində [5, s.26].*

Şairin bu mövzuda yazmış olduğu ən təsirli şeiri şəhid anasının dilindən yazılmış "Niyə gəlmədin?" dir [8]. Şeirdə oğul böyüdü onun barını dərməyən, oğlunun şəhid olması ilə bağlı arzuları püç olan, gözü yolda, qulağı səsdə qalan bir ananın lirik düşüncələri oxucunun ürəyini ağrıdır:

*Bax, bu sırğa, bu üzük,
Hazardır hər bir şeyim.
Yolda qoyma gözümü,
Gəl toyunu eyləyim...
Qızlar hey gəlin köçür,
Gözlərim qan-yaş tökülür –
niyə gəlmədin? [8, s.20].*

Nəticə. Ümumiyyətlə, 1980-90-cı illər Azərbaycan poeziyasında elə bir şair tapmaq mümkün deyildir ki, onun yaradıcılığında zamanın ictimai-siyasi məzmunlu aktual mövzuları bədii əksətdirmədən kənar qalmış olsun.

ƏDƏBİYYAT

1. Yaqub. Mahir Şəkiliilər: Şeirlər və satiralar. Bakı, "Qafqaz", 1998.
2. Hümətov N. Tanrıdan diləyim: Şeirlər, poemalar, hekayə, oçerk və məqalələr / tərtib edən K.F.Adışirinov. Bakı, "Elm və təhsil", 2016.
3. Süleymanlı Q. İnsan ol. Bakı, "Avropa", 2004.
4. Süleymanlı Q. Günəşli dünyam. Bakı, "Avropa", 2003.
5. Mayis Səlim. Mən haradan biləydim? "Mingəçevir Poliqrafiya Müəssisəsi" MMC, 1998.
6. Mayis Səlim. Dəniz ömrü: Şeirlər. "Mingəçevir Poliqrafiya Müəssisəsi" MMC, 2005.
7. Mayis Səlim. Qayıdaq o illərə: Şeirlər. Bakı, "Elm və təhsil", 2013.
8. Mayis Səlim. Ana dilim. "Mingəçevir Poliqrafiya Müəssisəsi" MMC, 2008.

THE THEME OF KARABAKH AND PATRIOTISM IN SOCIAL-POLITICAL LYRICS IN SHEKI LITERARY ENVIRONMENT IN 80-90s OF THE XX CENTURY

Summary

In the article is informed about poets of "Sabuhi" literary session in the 80-90 years of XX century. The patriotism and Karabakh theme in the Sheki literary environment is based on the creative works of Nurpasha Hummatov, Mayis Selim, Yakub Mahir and Mammadiya Suleymanli. The researcher has analyzed the regularities of patriotism and Karabakh in the 80-90s of the XX century, genres of poetry as the basis for patriotic education of the younger generation. It is mentioned the poetic mastery of the authors.

Key words: sosial-political lyrics, poem, the theme of Karabakh, literary atmosphere, theme of patriotism, goshma

ТЕМА КАРАБАХА И ПАТРИОТИЗМА В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИРИКЕ ШЕКИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ СРЕДЫ В 80-90-е ГОДЫ XX ВЕКА

Резюме

В статье говорится о стихотворениях общественно-политического содержания поэтов, которые жили и творили в литературном межделие «Сабухи». Исследователь проанализировал закономерности возникновения темы патриотизма и Карабаха в 80-90-е годы XX века в различных жанрах и в поэзии как основу патриотического воспитания молодого поколения. Тема Карабаха и патриотизма в шекинской литературной среде основана на примере творчества поэтов Нурпаши Гумбатова, Маиса Салима, Ягуба Махира и Маммадии Сулейманлы. В анализированных стихах оценивается идейно-политическое содержание, подчёркивается мастерство данных авторов.

Ключевые слова: общественно-политическая лирика, стихотворение, карабахская тема, литературная среда, тема патриотизма, гошма